

İPEK BÖCEĞİ (Yordan Radiçkov)

(Prevod na turски език на разказа „Бубеното семе“ от Йордан Радиçков)

Bu sakin ve sessiz böcek ıssızlık ve alacakaranlık ister.

Tıpkı evren veya fikirler gibi o neredeyse hiçlikten doğar.

Yumurtadan çıkıncaya kadar kadınlar ipek böceği tohumlarını eteklerinde taşır, zira vücut sıcaklığına ihtiyaç duyar. Yumurtadan çıkışlarının ilk günlerinde ipek böceği falan göremezsiniz, sadece incecik gri kum kadınlar tarafından dikkatle dizilen dut yaprakları üzerinde fark edilir bir şekilde kıvıldır. Yeni çıkanlar bir karış yer, odanın mütevazı bir alanını işgal eder. İlk uykudan birkaç gün sonra giysisini atar, uzar ve iyi beslenmeye başlar – nazik dut yapraklarının kenarlarını nasıl tırtıkladığı apaçık görülebilir. Sonra yeniden uyur, ikinci uykudan sonra tekrar giysisini çıkarır, peri misali soyunur; eskimiş ve daracık elbiseden bembeyaz ve çok açılmış olarak çıkar.

Birbiri üzerine yığılmamaları ve boğulup gitmemeleri için bu sakin ve sessiz böceklerin durmadan seyreltilmesi, alanlarının sürekli genişletilmesi gerekir. Üzerine yeterince rahat yerleşebileceği şekilde genişletilmesine rağmen, birkaç gün sonra bu alanın da yetmediği görülür; dolayısıyla her gün bu alan daha ve daha çok genişletilir – tırtıl evin bütün eşyasını ve sakinlerini dışarı atar, eşyanın ve sakinlerin yerine duvar kenarına çivilenerek ranzaların dizildiği görülür.

Eşit aralıklarla ipek böceği uykuya dalar, eski giysisini çıkarması için gerektiği kadar orada uyur, irileşmiş ve aç mı aç uyanır – bu da yeni yeni ranzaların çakılmasını ve iki veya üç kata yükseltilmesini zorunlu kılar. Ranzaların üzerine dikkatlice binlerce ipek böceği yerleştirilir.

Güneşin odaya fazlaca sızmaması için pencerelere kalın perdeler çekilir ve böylece tırtılın kozanın karanlığına ulaşıncaya kadar kendi acayip hayatını geçireceği serin hava ve sakin alacakaranlık elde edilir.

İşte böyle sessizce, gün be gün, ipek böceği evin sakinlerini yavaş yavaş dışarı iterek çok katlı serin ranzalara geniş geniş yerleşir.

Haftalar boyu büyük miktarlarda dut yaprağı tüketerek bu alacakaranlığın içinde kıvıldır ve ses çıkarır. Alacakaranlığın ve serinliğin dışında eve bir yerlerden karınca dadanmaması gözetilir. Mısır mumyalarının kenevir sargılarının arasında yaşadığından firavun karıncası da denen gri bir ev karıncası vardır, işte tam bu gri karınca veya firavun karıncası bir yerlerde ipek böceği yetiştirildiğini hissetmeye görsün, o an içeri sızar ve gaddarca sessiz ve sakin böceğe saldırır.

Firavun karıncası dışında, ipek böceği yağmurdan veya çiyden ıslanmış dut yapraklarıyla beslendiğinde de ölür; herhangi biraz sertçe ses onu irkiltir; uzaklarda duyulan her gök gürültüsü başını kaldırmasına ve beslenmeyi bırakmasına neden olur; her horoz ötüşünün olduğu gibi yüksek sesli konuşma veya demirhanenin yakınlığı da hayatının sakin düzenini perişan eder. Strese kapılınca ağzından salgı çıkan ipek böceği başını eğer, küser, beslenmeyi bırakır ve ölür. O yüzden herkes ses çıkarmamaya çok dikkat eder; evde ateş yakılmaz, zira duman böcek için öldürücüdür; mümkünse köpekler daha uzağa kovulur, horoz da evin eşiğinden uzaklaştırılır, zira bu haydut hep kapının yanına sokulur ve bir bir gözüyle, bir diğer gözüyle süzerek evin içinde zengin ziyafet var anlamında tavuklara uzaktan şifreli sinyaller gönderir. Herkes gizlice içinden, ipek böceği yetiştirilinceye kadar köyün üzerinden gök gürültülü fırtına geçmesin diye yalvarır.

Gün be gün bu sessiz ve sakin böcekle ilgili işler daha çoğalır; o irileşmeye devam eder ve uzun uyku denen evreye gelir. Bu uzun uyku insanların biraz nefes almalarına ve aynı zamanda yardımcı bulmalarına imkân tanır, zira uyanınca bu sessiz yaratık o kadar acıkır ki önüne ne kadar yaprak koysanız da bu yaprakların üzerinden yangın gibi geçer.

İpek böceği yetiştirirken komşu köyden annemin ablası Ana ve eniştesi Yoso'nun yardımı geldiğini hatırlıyorum. Yoso, komşu bir mezrada bulunan kendi dut ağaçlarından yaprak kesmede ve taşımada yardım ederdi; mesafeye rağmen çevik yürüyüşünden dolayı günde iki defa gidip gelmeyi başarırdı ve bu esnada Karioka denen sigaralardan iki kutu içerdi. Karioka kutusunda ikinci kalite sekiz kısa sigara olurdu ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında Bulgaristan'da çok yaygındı.

Teyzem ve Yoso dışında yardıma köyden bir yengem, amcam, manda arabasıyla bir dayım ve Velika nine de geldiler; Velika nine genelde yün eğirir ve çevreyi Asparuh Han öncesi dönemden kalma ve bizim buralarda çoğalan her türlü cinlerden koruma umuduyla her yöne acı acı beddualar savururdu. Bu eski zaman cinleri, yavaş da olsa, o yıllarda Kuzeypatı Bulgaristan'da halen ürüyorlardı ve Velika nine herhangi biri ortaya çıkıp kış aylarında domuza bulaşan verem gibi ipek böceğine zarar vermesini diye dikkatli davranıyordu. O aynı zamanda evimizin avlusuna kem gözlü birinin girmemesine de dikkat ediyordu, zira tırtıllar göze gelebilirdi; Çingenelerin de – Romen veya Sırp Çingenesi olsun, kalaycı olsun, Kotel köylerinden ayıcı olsun ve Vidin porselen fabrikasından defolu malları dipsiz torbalarında getirip genelde mısır karşılığında takas eden Tuna boyu Çingenesi olsun– ayak basmalarına izin vermiyordu.

Tabaktan ziyade kara kiremidi andıran bu porselen tabaklar panayır ve düğünlerde iyi işe yarıyorlardı. Velika nineye göre Ulah Çingeneleri bundan böyle köyümüze sokulmamalıydı, zira köyümüzü yüz yıl yetecek defolu tabaklarla doldurmuşlardı ve yetmiyor bütün evleri doldurdukları, üstelik bu tabaklar belirli zaman sonra daha düzgün şekil alacaklarına, iyice eğriliyorlardı ki misafirin gelince bu kadar eğri tabağın içine yemek dökmeye sıkılırsın.

Bütün bunların doğruluğundan emin değilim; hatta bir porselen tabağın fabrikadan çıktıktan sonra –ısıtmadan veya soğutmadan– deforme olmaya devam etmesinin imkânsız olduğu yönünde biraz kuşkulanmıyor değildim, ama Velika nine bunun tam böylece olduğunu tasdik ediyor ve bir gün bütün bu çanak çömlekleri dışarı atacağına ve evin avlusuna defolu mal satan tüccar sokmayacağına dair tehditler savuruyordu.

Ancak bütün tehditlerine rağmen o hiç bir zaman hiçbir şey atamıyordu ve bir gün o Vidin porselen fabrikasındakiler herkesin önünde eğilerek ve herkese hürmet ederek köye geldiklerinde, o acıyarak onları doyurmak ve eğrilmiş tabak almak için evine alıyordu.

Bu insanlar ufak tefek, sakın ve sıkılıgandılar; bu çanak çömlek ticaretinden hiçbir şey kazanamıyorlardı – bir tek Tuna'dan Kocabalkan'a aşağı yukarı mekik dokuyarak Tanrı'nın bile unuttuğu ve terk ettiği bu yerlerin yollarını çiğniyorlardı, zira onlar da olmasa her yer ot bağlayacak ve yabani karamuk arasında kaybolup gidecekti.

Bütün kadınlar, Çingeneler ve nazar konusunda Velika nineyle hemfikirdiler. Evin önünde alçacık üçayaklı iskemlelere oturuyor ve elleriyle çevik çevik dut dallarından yaprak koparıırken, ağızlarıyla daha az çalışmayarak erkekleri ipek böceğinden daha uzağa kovmaya çalışıyorlardı, zira erkekler sigara içiyordu, tırtıl ise tütünü hiç mi hiç sevmiyordu. Amcam sürekli olarak Yoso'ya: “Bırak şu kadınları; görmüyor musun, ağızları değirmen çakıldağı gibi yalpalıyor,” diyordu.

Yoso, amcamın söylediklerini onaylıyordu. Kadınlar hiç de amcamın bu sözlerini takmıyor, aksine bunu bir latife olarak kabul ederek alttan alıyorlardı.

Yoso utansak utansak gülümseyerek mavi gözleriyle kadınlara bakıyordu. Hafiften sakallanıyor, tıraş bıçağına uzanmaya vakti kalmıyordu. Amcam da sakallanıyordu, bir tek dayım nasılsa tıraş olmaya zaman buluyordu. O, manda arabasıyla sabahın köründe çıkıyor, gece karanlığında dönüyordu. Dut yaprağı yüklü arabayı mandalar ağır ağır ve öyle törensel çekiyorlardı ki sanki dut yaprağı değil de kıyamet gününün ta kendisini çekiyorlardı.

Amcam, her yaprak yüklenişinde, mandanın sahibine, ne kadar çok yüklersen yükle, yeter ki beni ileri geri dolaştırma diye yalvardığını söylemeyi unutmuyordu. Güç bakımından mandanın eşi yoktur. Dayımın mandalarının avlumuzda bulunması huzur saçıyordu. Hepimiz bu kuvvetli

hayvanların bizde buldukları sürece ipek böceğinin beslenmesi konusunda hiç bir tehlikenin olmadığından emindik, zira karar vermeye görsün, dayım bir dağ büyüklüğünde dut yaprağı yığını getirebilirdi.

O zamanlar ben çocuktum, mandalara korkuyla bakıyordum, bazen de dayım beni sırtlarına bindiriyordu. Tutunabileceğim bir şey olmadığından sırtlarına büyük korku içinde biniyordum. Mandaların yanlarından geçerken daima irkiliyordum, zira gözlerinin akını çevirmeye ve puflamaya başlıyorlardı. Dayım akşamları onları avluda sağmaya giderken de beni yanına alıyordu. O an mandalar karanlıkla tamamen örtüşerek usluca geviş getiriyor, zincirleri çingirdiyor, incecik süt damlaları karanlıkta iki beyaz ip gibi uzuyor ve seslice bakır kazanın kenarlarına çarpıyordu.

Avludaki iki simsiyah devin üzerinde uzak, ama bize karşı çok meraklı olduklarından hepsi eksiksiz avlumıza bakan yıldızlar göz kırpyordu. Dayımla arkamızda ateş yanıyordu – kadınlar akşam yemeği hazırlıyorlardı; ocağın gerilerinde evin kapısı ışıldıyor ve içeriden sakın sakın ipek böceğinin sesi geliyordu; bir gaz feneri evden ocağa doğru veya aksine sallanıyor ve bu her gece ipek böceği yetişinceye kadar tekrarlanıyordu.

Akşamları amcam kadınlara yönelik pek iğneleyici olmuyordu, Yoso'yla beraber ocağın biraz ötesinde oturuyor, sigara tütürüyor ve hafiften sadece kendilerinin bildiği bir şey mırıldanıyorlardı.

Velika nine bile sessiz konuşmaya özen gösteriyordu.

Şimdi, bunca yıl sonra, bu geceleri birbirinden ayırt etmem imkânsız – hepsi tek, uzun mu uzun bir geceye karışıyor ve bu gecede avluda yanan ateşin kenarında belirsiz insan silüetleri dolaşıyor; fısıltıyla konuşmalar, mandaların gevişlerinden çingirdayan zincirler, uzaklarda karanlığın içinden gelen köpek havlaması, evin içinden gelen hafif, ihtiyatlı, ama eşit aralıklı hışırtı, sanki kocaman bir karayılan ses çıkararak çörekleniyordu. Bu hışırtı ipek böceklerinden geliyordu; akşamları onları loş kapı aralığından bizim fukara hayatımızın bağlı olduğu mitolojik bir yaratık gibi görüyordum.

Dayım dışı mandaları sağdıktan sonra ikimiz bakır kazanı ateşe doğru götürüyorduk. Daha doğrusu o götürüyor, ben ise karanlık korkusundan sadece bakır kazanın piriç sapına tutunuyordum ve şundan emindim ki dayıma yakın olduğum ve süt dolu kazana tutduğum sürece Velika ninenin tanıdığı hiç bir Asparuh Han öncesi dönemlerden kalma cinler karanlıkta bana dokunamayacaklardı.

Akşamları dayımın kadınlara, amcama ve Yoso'ya; Avrupa'yla Asya arasındaki Büyük İpek Yolu üzerinde bulunduğumuzdan kaderimizde ipek böceğinin geçimimizin bir parçası olduğunu ve küçük kozaya, boğulan kişinin yılanı sarıldığı gibi bizim de sarıldığımızı anlattığını hatırlıyorum. Çocukluk yıllarımda bu büyük ipek yolunu görünmez, iki uçlarında iki kozanın bağlı olduğu sonsuz bir ipek ipliği gibi hayal ediyordum. Tekrar okurun affına sığınıyorum, ama o zamanki hayallerimde kozanın biri Avrupa, diğeri ise Asya idi.

Sadece geceler değildi ki birleşerek uzun mu uzun bir geceye dönüşen; sanıyorum ki günler de yavaş yavaş birleşti, daha doğrusu birbirine yapıştılar.

İpek böceği son defa uyudu, son defa giysilerini değiştirdi, korkunç bir şekilde irileşti. Kadınlar yaprakları ranzalara serer sermez hemen üzerine yayılıyor, durmadan kemiriyor, evin içinde gürültü kaldırıyor ve sanki içine gizlice keçi sürüsü salınmış genç orman ağaçları gibi patlıyordu.

Yavaş yavaş kadınların konuşmaları kesildi, gülüşmeler daha nadir duyulur oldu, Yoso'yla amcam iyice sakallandılar, ama Yoso'nun sakalı daha pek belirgindi, mavi gözleri soldu.

Erkeklerin aralık vermeden getirdikleri demet demet dut dallarını kadınlar söküyordu, zira yaprakların terlemesinden korkuluyordu ve hemen yapraklar dallardan koparılmaya başlanıyordu. Yapraklar önlüklere dolduruluyor, aralarından biri önlüğünü doldurunca eve girip ranzaların

üzerine döküyordu. Ha bire çalışıyor ve ara sıra Kocabalkan'a doğru göz atıyorlardı. Birkaç gündür karşımızdaki zirve tütüyordu, zirve tütmeye başlayınca ise gök gürültülü fırtına beklenebilirdi.

Bir ara avluya köyün Deli'si çıkageldi, kadınların arasına yerleşerek tırtıllara yaprak koparmaya başladı. Deli solaktı, daha çok sol eliyle çalışıyordu. Sarışındı – sarı sakalı çehresini hoşça şekillendiriyordu; kahverengi, hayalli gözleri vardı, birisiyle konuşurken gözlerine bakmıyor, uzaklara bir yerlere, neredeyse ufkun ötesine bakıyordu. Galiba diğerlerinin görme durumunda olmadığı bir şeyler görüyordu, o yüzden bakışı da daima hülyalıydı.

İşte, Deli de yardıma yetiştii.

Çocuklar da işe koşulmuştu – sabahları çiy tamamen düşünceye kadar her dut yaprağını silkelememiz isteniyordu, zira ipek böceği çiyli yaprak yerse ölecekti. Böylece yavaş yavaş bu sessiz ve sakin böcek obur ve doymaz bir canavar hâlini aldı – sadece dut yapraklarını yutmuyor, günlerimizi de, uykumuzu da yutuyordu – gündüzler yetmiyordu.

Kadınlar aralıksız bir içeri, bir dışarı mekik dokuyor, bir yerlerden sarıca vızlamasın, bir yerlerden firavun karıncası çıkarak ipek böceklerinin bembeyaz ve irice bir hanım gibi uzandıkları ranzalara dadanmasın diye kolluyorlardı. Horozun da tavuklarla içeri girmemesine, pencerelerden fazlaca ışığın sızmasına ve gürültü kaldırılmamasına dikkat ediliyordu, zira her tedbirsizlik kaderimizi etkileyecek sonuçlar doğurabilirdi.

Yoso'yla amcam büsbütün sakallandılar, dayımın sakalı düşündü düşündü ve tıraş bıçağının üzerine sürülmeyeceğini görünce, o da dayımın yüzünü kaplamaya başladı. Bir ara herkes, uykusuzluktan kızarmış gözlerle uyurgezer gibi dolaşıyordu.

Kadınlar, tırtılın dilediğinde hiç bir çıkışı olmayan karanlık zindanını –kozayı– dolamaya başlaması için ranzaların üzerine dikkatlice asılabileceği bahçe süpürgesi dizmeye başladılar. Kadınlar dut yaprağı getirip ranza üzerine sermeyi de kesmiyorlardı, zira ipek böceği son büyük yemeğini bitirmemişti. Dayımın manda arabası sokakta takırdamaya devam ediyor ve kıyamet gününü çekiyormuşçasına yavaş ve ağır hareket ediyordu; amcam suskunlaştı, Yoso ise günde bir buçuk kutu Karioka içmeye başladı.

Her şey yavaş, ama sapmaksızın yüce amacına doğru ilerliyordu.

Ne var ki bir gün, epeydir zirvesi tüten ve köye doğru kaşlarını çatarak bakan Kocabalkan gri bulutlar yığmaya başladı. Yavaş yavaş yakınlaşıyor, yeşil eteklerinde kıştan kalmış kar yığınları taşıyordu. Yağmur öncesi Kocabalkan'ın daima yakınlaştığını, üzerindeki her ayrıntının sezildiğini biliyorduk; o kadar ki elinizi uzatsanız sanki dokunabileceğiniz hissine kapılıyordunuz. Bu sefer hiç kimse ona doğru uzanmadı; eteklerindeki kar yığınlarından çekiniliyordu galiba. Yığınlardan soğuk esiyordu. Amcam şakalaşmayı denedi – işte, görüyor musunuz, Kocabalkan'da nihayet bizim ipek böceğini görmek için yakınlaşıyor; sakallı yüzünün gülmesine rağmen gözleri hiç gülmüyordu.

Kocabalkan gerçekten geldi. Şimşek ve gürültüyle geldi – köyün üzerinden ağır bir rüzgâr geçti, bulut bulut toz duman kaldırdı, evler bu toz bulutu içinde tamamen kayboldu, karanlık çöktü; iri iri yağmur damlaları düşüyordu yere, sanki yüzlerce insan yalınayak koşuyor ve yalın ayaklarını hızlı bir biçimde toprağa vuruyorlardı.

Kadınlar evin pencerelerini ve kapılarını kapatmaya, tozun ipek böceğinin yanına doluşmaması için perdeleri çekmeye hücum ettiler; Velika nine çıkardığı eski bir eleği ters çevirdi ve elemeye başladı – bu büyüyle fırtınayı önleyeceğini umuyordu. Gel gör ki rüzgâr hışımla elinden eleği çekti, avluda yuvarladı ve sokağa doğru sürükledi; şiddetli bir yağmur boşandı ve bir anda sanki bütün gökyüzü üzerimize çullandı.

Bulut, köyün üzerinden yuvarlanıyor, onu ezip geçiyor, yıldırımlar alevli dilleriyle evlerin ıslak çatılarını yalıyor, tam başımızın üzerinde bir şey yarılıyor ve parçalanıyordu – hepimiz patlatılmış taş ocağında olduk sanki.

"Tırtıllar! Tırtıllar!", diye kadınlar çığlık atarak yağmurun altında saçaktan eve doğru veya evden saçığa doğru şimşeklerden gözleri kamaşmış, gök gürültüsünden sağır olmuş vaziyette deli divane koşuşturuyorlardı. Bir ara, farklı bir dalgınlığa kapılmış kadınlar fırtınanın altında ileri geri mekik dokumayı bıraktılar. Bir tek Deli sol eliyle dut yaprağı koparmaya devam ediyordu. Sadece gözleri değil, ama bütün siması bambaşka bir canlılığı yansıtıyordu – sanıyorum ki sarı sakalında kıvılcım taşıyordu. Belki tam böyle fırtınalar görüyordu Deli, biriyle gözlerine değil, önündeki uzaklara, sanki ufkun ötesine bakarak konuşurken.

Fırtına geçince kadınlar hafiften hareketlendiler, yavaşça eve doğru yürüdüler, birbirlerine bir şeyler fısıldayarak ürpermiş vaziyette odanın içine göz attılar. Ben de baktım ve ranzaların üzerinde hiç bir şeyin kımıldamadığını gördüm. Eve sessizlik çökmüştü. İpek böceği, içine gizlice keçi sürüsü salınmış genç orman ağaçları gibi patlamıyor, tek bir böcek bile kımıldamıyordu.

İssizlik ve alacakaranlık kaynıyordu evin her köşesinden ve her ranzanın altından. İşte nihayet bu sessiz ve sakin böceğin o kadar çok sevdiği gerçek ıssızlık ve alacakaranlık! O, evren veya fikirler misali kadınların eteklerinde bir hiçten ortaya çıkmış ve bu fırtına sırasında yine bir hiçe dönüşmüştü.

Annem usulca ağlamaya başladı. Annem, evin alacakaranlığına gözlerini dikmiş usulca ağladı. O hiç bir sarıcanın ipek böceği üzerinde vızıldamasına izin vermedi, tek bir firavun karıncası bile ranzaların yanına yaklaşmadı, hiç bir ışığı pencerelerden içeri sızdırmadı annem; ne rüzgârın geçmesine, ne kem gözlü birinin bakmasına izin vermedi. Ne var ki fırtınayı kimse durduramazdı – korkunç gürültüler evi temelinden sarsmıştı. Dayım tarafından Avrupa'yla Asya arasında Büyük İpek Yolu olarak adlandırılan incecik ipek ipliği büyük ihtimalle ortaya çıktığı gibi aniden kopmuştu.

O zamandan bu yana çok yıllar geçti, ama yıllar geçtikçe bu hatıra usandırırçasına kafamda yuvalanıyor, ağaçkakan gibi vurarak rahat bırakmıyor. Onu her canlandırdığımda hep aynı tabloyu görüyorum – fırtına yavaşlayarak geçiyor, gürültüler boğuk ve daha boğuk oluyor, damlar damlıyor, Kocabalkan belirli belirsiz görünüyor, yeşil eteğinde kar yığınları parlıyor, kadınlar evin eşliğinde ranzaların üzerindeki cansız ipek böceklerine gözlerini dikmiş duruyorlar.

Gök gürültülerine dayanamadı, gökyüzü üzerine patlatılmış taş ocağı gibi çökünce nazik ve sessiz böcek öldü.

Erkekler de suskun ve hareketsiz duruyor; bir tek Deli sol eliyle dut yaprağı koparmaya devam ediyor, en arkada ise bendeniz – yalınayak, saçlarım makasla kırılmış, alacakaranlık eve göz dikmiş bakıyorum.

Aslında neye bakıyorum?

Cansız ipek böceklerine mi, yoksa başka bir şeye mi bakıyorum bu uzak hatıramda?

Aslında hatıraya değil de, sakin ve sessiz, ıssızlığa ve alacakaranlığa bürünmüş hikâye konularına mı bakıyorum diye sorarım sıkça kendime.

Превел Хюсеин Мевсим